

#NE
YAP-
MALI?

RALPH KEYES

HAKİKAT SONRASI ÇAĞ

GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA
YALANCILIK VE ALDATMA

Deli

TÜRKÇELEŞTİREN: DENİZ ÖZÇETİN

Ralph Keyes

1945 doğumlu Amerikalı yazar ve akademisyen Ralph Keyes, Londra Ekonomi Okulu'nu (London School of Economics) bitirdikten sonra, 1970'lerin sonuna kadar yayınevlerinde asistan ve editör olarak çalıştı. Ardından serbest yazarlığa geçti. *Is There Life After High School?* [Liseden Sonra Hayat Var mı?], *Courage to Write* [Yazma Cesareti] gibi çoksatın kitaplar yazan Keyes, eğitimden yazarlık uğraşına, modern toplumlarda yalnızlıktan dürüstlüğe farklı konular üzerine yapıtlar üretti. *Is There Life After High School?* adlı kitabı müzikal olarak Broadway'de sahnelendi ve diğer kitapları da pek çok yabancı dile çevrildi. 2004 yılında yazdığı *Hakikat Sonrası Çağ*'dan [*The Post-Truth Era*] tam 12 yıl sonra “hakikat sonrası” kavramı Oxford Sözlüğü tarafından yılın sözcüğü seçildi. Keyes çalışmalarına, Amerika'nın farklı kentlerinde konuşmalar yaparak, dersler vererek ve yazarlık yaparak devam ediyor.

Deniz Özçetin

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde okudu. Medya ve kültürel çalışmalar ile siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümlerinde yüksek lisans ve doktora yaptı. Bu alanlarda çeşitli çeviriler yaptı. Türkçeleştirdiği metinler arasında Moses I. Finley'nin *Antik ve Modern Demokrasi*, Graeme Turner'ın *İngiliz Kültürel Çalışmaları*, Michael Gardiner'ın *Gündelik Hayat Eleştirileri* adlı kitapları sayılabilir. Ayrıca çeşitli dergilerde makale çevirileri yayımlanmıştır. Halihazırda Stanley Cohen'in *Folk Devils and Moral Panics* ve Antonio Negri'nin *Insurgencies: Constituent Power and the Modern State* çevirileri üzerinde çalışmaktadır.

HAKİKAT SONRASI ÇAĞ: GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA YALANCILIK VE ALDATMA

© 2017, Tudem Yayın Grubu
1476/1 Sok. No:10/51 Alsancak-Konak/İZMİR

metin hakları © 2004, Ralph Keyes

İlk baskı 2004 yılında, A.B.D.'de *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life* adı ile St. Martin's Press tarafından yapılmıştır.

Kitabın Türkçe yayın hakları Tessler Literary Agency ile anlaşmalı olarak
Kayı Ajans aracılığıyla alınmıştır.

YAZAR: Ralph Keyes
TÜRKÇELEŞTİREN: Deniz Özçetin
EDİTÖR: Mehmet Barış Albayrak
DÜZELTİ: Ayşegül Utku Günaydın
SON OKUMA: Ümit Mutlu
KAPAK TASARIMI: Burak Tuna
GRAFİK UYGULAMA: Aynur Sarıbüyük

BASKI VE CİLT: Başak Matbaacılık Tanıtım Hizm. İth. İhr. Tic. Ltd. Şti.
Çınar Mahallesi Çankırı Bulvarı No:108 Akyurt/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Birinci Baskı: Kasım 2017 (2000 adet)
İkinci Baskı: Nisan 2019 (2000 adet)
Üçüncü Baskı: Nisan 2021 (2000 adet)

ISBN: 978-625-7314-28-2
Yayınevi sertifika no: 45041
Matbaa sertifika no: 45790

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin önceden yazılı izni
olmaksızın tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde
elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez.

DELİDOLU, Tudem Eğitim Hizmetleri San. Tic. AŞ'nin tescilli markasıdır.

#NE
YAP-
MALI?

RALPH KEYES

HAKİKAT SONRASI ÇAĞ

GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA
YALANCILIK VE ALDATMA

Nilgün Toker Kılınç'ın Sonsözüyle

De|ji

TÜRKÇELEŞTİREN:
DENİZ ÖZÇETİN

İÇİNDEKİLER

I. DÜRÜSTLÜĞÜN ÇÖKÜŞÜ

1 DÜRÜSTLÜĞÜN ÖTESİNDE	9
Bir Dolu Yalan / Dürüstlüğe Ne Oldu? / Hakikat Sonrası / Gerçeği Örtmek / Bakkal Defteri Ahlakı	
2 YALAN SÖYLEMENİN KISA TARİHİ	26
Yalanın Avantajları / İlk Etik / Köstebeğin Dürüstlük Rehberi / Yalan Düzenlemesi / Sivil Toplum	
3 DÜRÜSTLÜK BAĞI	42
Topluluk / Durumsal Yalancılık / Etik Anılar / İzlenim Yönetimi	
4 WHISTLER'IN TERCİHİ	54
Amerika Miti / Yeniden Yaratılan Benlik / Kökler?	
5 BÜYÜK İDDİACILAR	67
Beyaz Yalanlar / Derece Meselesi / Rol Kesenler / Gerçekleşmemiş Düşler Tarlası / Maskenin Ardında	
6 NEDEN YALAN SÖYLENİR?	88
Güvensizlik / Eğlence / Kandırma Zevki / Macera / İdareyi Ele Almak	
7 SEKS, YALANLAR VE CİNSİYET ROLLERİ	101
Cinsiyet Çalışmaları / Çarpıtmak / Erotik Aldatmaca / İlişkiler	

II. YALANI KOLAYLAŞTIRMAK

8 AKIL HOCALARI VE ROL MODELLERİ	121
Terapistler / Avukatlar / Politikacılar	
9 MESELE AKADEMİK	138
Kampüste / Daha Büyük Gerçekler / Postmodern Profesörler / Protagoras'ın Mirasçıları / Uygulamalı Postmodernizm	
10 ANLATISAL GERÇEKLER VE YALANLAR	157
Anlatısal Gerçekler / Yeni Gazeteciler / Hırslı Anlatılar / Yaratıcı Gazetecilik / Yaratıcılık ve Sonuçları	
11 MASKELİ MEDYA	179
Hollywood Etiği / Beaver'dan Bağdat'a / Anlatılar, Hikâyeler ve Dramatik Kavisler	
12 PETER PAN AHLAKI	193
Kökenler / Ayna Ahlakı / "Oradaydım" / Boomer Kodu	
13 ALDATMACA.COM	205
Teknolojik Destekli Aldatmaca / Köpek Olduğunu Kimse Bilmiyor / Dolaşık Ağ / Geliştirilmiş Gerçeklik	

III. ÇIKARIMLAR VE SONUÇLAR

14 ŞÜPHECİ TOPLUM	223
Hakikat Önyargısından Yalan Önyargısına / Öylesine Bakıyorum / Pinokyo'nun İntikamı / Sisteme Bağlı / Yalanlar ve Sonuçları / Güvenilirlik Boşlukları	
15 GERÇEĞİN ETRAFINDA DOLANMANIN BEDELİ	241
Saygı Yok / Yalankolilik / Gerçeği Arzulamak /	
16 DÜRÜSTLÜĞÜN GEREKÇESİ	252
Etik Sonrası Dürüstlük / İyi Niyetli Yalancı / Dürüst Ebeveynlik / Dürüstlüğü Toplumsal Değeri / Dürüstlüğü Toplumsal Değeri / Olumlu Eğilimler / Dürüstlüğü Dirilişi	

Teşekkür	268
Notlar	272
Sonsöz / Hakikat Kaybolunca... ..	319

Her yazarın hayalindeki dost
ve omuzdaş Bill Philips'e.

I.

DÜRÜSTLÜĞÜN
ÇÖKÜŞÜ

DÜRÜSTLÜĞÜN ÖTESİNDE

"Hakikatin yerini inanılabilirlik almıştır."

Daniel Boorstin

Aldatıcı davranış üzerine yıllar süren çalışması sırasında, psikolog Robert Feldman bazı ilgi çekici keşifler yaptı: Çocuklar büyüdükçe, yalan söyleme konusunda daha becerikli olmaya başlıyorlardı. Popüler gençler, popüler olmayanlara göre daha iyi yalancıydı. Özsaygımız tehdit edildiğinde yalan söylemeye daha meyilli oluyorduk. Buna benzer bulgular psikoloğu şaşırtmamıştı. Ancak Feldman bile, 121 üniversite öğrencisini yeni tanıştıkları biriyle 10 dakika sohbet etmeleri için topladığında ortaya çıkan sonuç karşısında tedirginliğe kapıldı.

Katılımcılar kendilerine verilen görevi soğukkanlılıkla yerine getirdi. Daha sonra Feldman onlardan kısa sohbetlerinin video kayıtlarını izlemelerini ve doğru olmayan bir şey söyledikleri zaman kendisine haber vermelerini istedi. Katılımcıların çoğu Feldman'a buna gerek olmayacağı çünkü söyledikleri her şeyin doğru olduğu konusunda garanti verdi. İşte bu nedenle öğrenciler görüntüleri izlerken ağızlarından birbirini ardına çıkan yalanları duyduklarında çok şaşırdı. Grubun üyeleri, on dakikalık sohbetleri boyunca ortalama üç yalan ya da her üç dakika yirmi saniyede bir yalan söylemişti. Birkaç

kuyruklu yalan dışında (gitar bile çalamayan genç bir adam, kısa süre önce büyük bir albüm anlaşmasına imza atan bir rock grubunun üyesi olduğunu söylemişti), söyledikleri yalanların çoğu küçük ve önemsizdi. Fakat sayıları çok fazlaydı. Daha sonra Feldman'la yaptıkları konuşmalarda, katılımcıların çok azı söylediği yalanlar konusunda kaygılı görünüyordu. Massachusetts Üniversitesi psikoloğuna yalan söylemenin gündelik hayatın bir parçası olduğunu söylediler. “Herkes söylüyor,” dediler. Peki durum buysa, birbirimizin dürüstlüğüne güvenebileceğimize dair inancımız ne olacak? “Sanırım çoğumuz, gün içinde neredeyse her zaman hakikati içtiğimizi düşünüyoruz,” diyor Feldman ve ekliyor: “Fakat bence gerçek çok daha farklı.”

Bir Dolu Yalan

Çoğu kişi bu sonuca çoktan kendi kendine varmıştır. Her zaman-kinden daha fazla yalan söylendiğine dair artan bir şüphe var. Toplumsal meseleleri dile getirmeyi seven Jerry Lee Lewis'in sözleriyle yeniden ifade etmek gerekirse, *bir dolu yalan söylenip duruyor*. O-dukça yakın bir zamana kadar bu önseziyi doğrulayacak ya da yanlışlayacak pek az veri vardı. Fakat bu artık, Feldman'inkine benzer çalışmalar sayesinde test edilebiliyor. İlk sonuçlar pek de umut verici değil. Birbiri ardına pek çok araştırmacı, yalan söylemenin kaçınmak kadar sıradan hale geldiğini ifade ediyor.

Yüzlerce katılımcı bir hafta boyunca söyledikleri her yalanı kaydettiğinde, ortaya çıkan miktarın büyüklüğü karşısında Kaliforniyalı iki sosyolog Noelle Rodriguez ve Alan Rygrave de en az Robert Feldman kadar şaşırdı. Araştırmacılara doğruyu söyledikleri konusunda garanti verenler bile yalanlarla dolu kayıtlar teslim etti. Bir kadın, aslında böyle bir niyeti kesinlikle yokken, arkadaşına onun basketbol maçını izleyeceğine söz vermişti. Bir diğeri, kocasını aslında sıkıcı olan sevişmelerinin şahane olduğuna inandırıyor. Bir anne çocuğuna, böyle bir şey söz konusu olmadığı halde, havuz kapalı olduğu

için yüzmeye gidemeyeceklerini söylemişti. Sağlıklı bir genç adam annesine, bir arkadaşına verdiği sinemaya gitme sözünü hasta olduğu için tutamayacağını söyletmişti. Bir başkası, taşınan bir arkadaşına yardım edeceğini söyleyip, sonra başka bir işi çıkmış numarası yapmıştı. Hem araştırmacıları hem de katılımcıları aynı biçimde etkileyen, bu yalanların bu kadar kolayca söylenebilmesiydi. Çok azı önceden planlanmıştı. Sohbetin akışına göre, bir arabanın tıpkı تنها bir otobana girmesi gibi kolaylıkla girivermişlerdi. Rodriguez ve Rygrave bulgularına dayanarak, “yalan söylemenin her türlü sohbette yalnızca olası değil, aynı zamanda tercih edilen bir eylem olduğu” sonucuna vardılar.

Bence dürüstlüğün yeni binyılda bıçak sırtında olduğunu söylemek mümkün. Aldatma, çağdaş yaşamın her kademesinde sıradan hale geldi. Bir düzeyde bu, “Kendisi toplantıda,” ya da “Yo, bu elbise seni hiç de şişman göstermiyor”dan ibaret. Başka bir düzeyde ise “O kadınla kesinlikle seks yapmadım...” ve “Kitle imha silahları bulduk” şeklinde ortaya çıkıyor. Gerçekleri örtbas eden ünlü figürler manşetlere çıkmak için birbirleriyle yarışıyor: palavracı üniversite profesörleri, uydurukçu gazeteciler, sorulanları kaçamak cevaplarla geçiştiren piskoposlar, muhasebe kayıtlarıyla oynayan yöneticiler ve onların arkadaşları yaratıcı muhasebeciler... Bunlar, çok daha büyük bir fenomenin, yani yalancılığın rutinleşmesinin en görünür yüzleridir. Yalnızca küçük yalanlarla vartayı atlatmaya çalışanlardan değil (“Dün gece içmek için dışarı çıkmadım; geç saatlere kadar çalışmam gerekti”), aynı zamanda görünür herhangi bir sebep olmadan rasgele söylenen yalanlardan söz ediyorum (“Evet, lisede ponpon kızdım”).

Ludwig Wittgenstein bir zamanlar, aslında doğruyu söyleyebilecekken ne kadar sık yalan söylediğini gözlemlemişti. Viyanalı filozofun pek çok modern çömezi vardır. Gerçek ve yalan arasındaki çizgi giderek incelmıştır. Hangisinin söyleneceğinin seçimi büyük oranda bir uygunluk meselesidir. Alışlageldik sebepler yüzünden ya da

belirgin herhangi bir sebep olmadan yalan söyleriz. Hatta doğruyu söylemek artık fabrika ayarlarımızdan biri olarak görülüyor. Monica Lewinsky yaşamı boyunca yalan söylediğini ve kendisine de yalan söylendiğini açıkladığında, çok az kişi şaşırdı. Yalan söylemeye karşı tavrımız, en hafif deyiimiyle, *hoşgörülü* hale geldi. “Yalan söylemek artık araba kullanırken hız sınırını aşmak gibi kabul görüyor,” diye gözlemliyor İngiliz psikolog Philip Hodson. “Kimse iki kez düşünmüyor.”

Açıkyürekliğin günümüzde ne kadar yıpranmış olduğu, “açıkçası”, “dürüst olmak gerekirse”, “samimiyetle diyebilirim ki”, “doğruyu söylemek gerekirse”, “doğrusu”, “gerçeği söylemek gerekirse”, “gerçek şu ki”, “gerçekten”, “tüm açıksözlülüğümle”, “hakikaten”, “içtenlikle söylersem” ve “tamamen açık konuşmak gerekirse” gibi ifadeleri ne kadar sık kullandığımızda görülebilir. Bu tür sözler alışkanlıklar, birbirimizi ne kadar düzenli aldatıyor olduğumuzun kaba bir ölçüsüdür. Eğer öyle değilse, tüm bu taahhütler niye?

Çoğumuz düzenli olarak yalan söylüyor ve yalan işitiyoruz. Bu yalanların “Suşi severim”den “Seni seviyorum”a kadar her çeşidi mevcut. Her ne kadar dostlarımızdan ziyade yabancıları kandırmaya daha meyilli olsak da, en ciddi yalanlarımızı en çok değer verdiklerimize saklıyoruz. Bunların çoğu da seksle ilgili. Rahibin biri, neredeyse dinlediği tüm itirafların mutlaka cinsellikle ilgili olduğunu söylemişti. Başka bir meslektaşı, cemaatten birinin, kimi zaman rakam vererek (“Aynı kişiye 20 kez, peder”) yalan söylediğini itiraf etmediği bir gün bile geçmediğini söylüyordu. Peder, insanların bunların gerçekten kaydını tuttuklarına inanamıyordu.

Dürüstlüğe duyulan saygı ya da yalanın hor görülmesi tamamen sona ermiş değil. Aslında tam tersi söz konusu. Anketler etişin gözden düşmesi hakkında giderek artan bir kaygı duyulduğuna işaret ediyor, özellikle de yaşlı kesim arasında. Birleşik Devletlerde ve başka yerlerde yapılan araştırmalar, doğruluğun hâlâ en çok değer verdi-

ğimiz niteliklerden biri olduğunu teyit ediyor. Yeni binyıl başında Gallup'un yaptığı kamuoyu yoklamasında etik ve ahlak yarım yüzyıl içinde yalnızca ikinci kez Amerikalıların karşı karşıya olduğu sorunlar listesinde üst sıralara yerleşti. 10 Batı Avrupa ülkesinin vatandaşları arasında daha önce yapılan bir kamuoyu yoklaması, "dürüstlüğün" çocuklarına aşlamak istedikleri nitelikler arasında başta geldiğini ortaya çıkarmıştı (Klişelerin aksine yalana karşı en hoşgörüsüz olanlar İtalyanlarken, en hoşgörülü olanlar Belçikalılardı). Sorun, prensipte dürüstlüğe bağlı olmanın pratikte sürekli yalan söylemekle sıklıkla el ele gitmesidir. Kaliforniya Marina Del Rey'deki Joseph ve Edna Josephson Etik Enstitüsü'nün yılda iki kez yaptığı kamuoyu araştırmasına göre, binlerce ortaokul, lise ve üniversite öğrencisinin büyük çoğunluğu etik değerlerinden ve karakterlerinden memnun olduklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda neredeyse dörtte üçü, "seri yalancılar" olduklarını kabul eder. Çoğu para biriktirmek, neredeyse yarısı da iyi bir işe girmek için yalan söyleyeceklerini belirtmektedir. Öğrencilerin neredeyse tümü bu tür yalanlar söyledikleri için herhangi bir bedel ödemeyeceklerinden emindir. Bunlar mutlaka ukala bir grup genç olmalı. Fakat, Enstitü Başkanı Michael Josephson'ın işaret ettiği gibi, bu öğrenciler muhtemelen pek de etik kaygılarla yetiştirilmemişlerdir. Ve bir kez işgücüne dahil olduklarında, onların sorunu artık bizim sorunumuz olacaktır.

Aynen Josephson'ın öğrencileri gibi biz de mesele dürüstlük olduğu zaman değerlerimiz ve davranışlarımız arasındaki bir çatlağa sıkışırız. Çoğu insan yalan söylemenin yanlış olduğunu düşünür. Çok azı kendisini etik dışı görür. Gelgelelim, eğer bu konuda yapılan araştırmalar güvenilirse, neredeyse hepimiz, farkında olduğumuzdan çok daha sık yalan söylüyoruz. Bunu bir kez fark ettiğimizde, başkalarının bize ne kadar sık yalan söylediğini merak etmemek elde değil.

Ne sıklıkla yalan söylüyor ve yalan işitiyoruz? Pek çok sayı ortaya atılmaktadır. Günde 200 yalandan günde 1 yalana kadar

değişen tahminler gördüm. Bir çalışma, haftada ortalama 13 yalan söylediğimiz sonucuna varmıştı. Bir diğeri her karşılıklı konuşmanın yaklaşık üçte ikisinin bir tür aldatmaca içerdiğini söylüyordu. Eğer bu zorlama görünüyorsa, en sık söylenen yalanın (“Nasılsın?” sorusuna cevaben verilen) “İyiyim” olduğunu aklınıza getirin. Bu beyaz yalan o kadar yaygındır ki katılımcıların bir hafta boyunca söyledikleri her yalanı kaydetmelerini isteyen araştırmacı Bella DePaulo, bunun kaydedilmesine gerek görmemiştir. DePaulo’nun grubu Virginia Üniversitesi’nden 77 öğrencinin yanı sıra yakınlardaki Charlottesville’in 70 sakini içeriyordu. Kendilerini mercek altına aldıkları bir hafta boyunca, iki grup birlikte 1535 yalan kaydetti. Charlottesville sakinlerinin ortalaması günde bir yalanken, üniversite öğrencilerinininki ikiye (bu bulguda, öğrencilerin anneleriyle her konuşmalarında yalan söylüyor olmalarının büyük payı vardır). Bir öğrenci ve altı bölge sakini haftayı yalansız geçirdi. Geçirmeyenlerin yüzde 70’i ise tekrar olsa aynı yalanları söyleyeceklerini ifade etti. Grupların her ikisi de yalancılıkları yüzünden fazla bir pişmanlık göstermedi.

Günümüzde yalancılık meselesiyle kimse Bella DePaulo kadar ilgilenmemiştir.¹ Virginia Üniversitesi psikoloğu DePaulo yirmi yıldan uzun bir süre, pek çok farklı açıdan ne sıklıkla, kime, nasıl ve neden yalan söylediğimizi ölçtü. İyi bir izlenim bırakmakta ne kadar istekliysek, yalan söyleme ihtimalimizin o kadar yüksek olduğunu tespit etti. Hoşlandığımız kişilere yalan söylemeye, hoşlanmadıklarımıza kıyasla daha yatkınız. Çekici insanların hakikati süsleme, sonra bundan paçayı kurtarma ve yalan iştirme ihtimali daha yüksek. Çalışmaları sonucunda DePaulo, ortalama bir Amerikalının günde en az bir kez yalan söylediği sonucuna vardı. DePaulo’nun bu konuyu

1 Bella DePaulo’nun çalışmalarının çoğu, diğer meslektaşlarıyla birlikte yapılmış olsa da, bu çalışmalardan söz ederken sadelik adına yalnızca onun adını kullanacağım. DePaulo’nun birlikte çalıştığı meslektaşlarının isimleri, kitap boyunca kullanılan diğer kaynaklarla birlikte metnin sonundaki notlarda bulunabilir.

araştırmakla geçirdiği yıllar boyunca, katılımcılarından yalnızca biri her zaman gerçeği söylediğini iddia etti. DePaulo onun yalan söylediğini düşündü. Arada bir DePaulo'nun öğrencilerinden biri yalan söylemeden bir hafta geçirmeyi deniyordu. Çok azı başarılı oldu. "Yalan söylemek sıradan bir olaydır," sonucuna vardı DePaulo. "Yalan, yaşamlarımızın dokusunun bir parçası, toplumsal ve profesyonel hayatın neredeyse olmazsa olmazı olmuş durumda."

Gerçek yalan söyleme oranından ya da bunun tespit edilme biçiminden daha manidar olan, bu tür gözlemlerin neredeyse hiç şaşkınlık yaratmamasıdır. Tam tersine bu, çoğu kişinin zaten kuşkulananmakta olduğu şeyi teyit eder: Beyaz yalan dostu bir çağda yaşıyoruz. Başkalarını aldatmak bir tür boş zaman faaliyetine dönüşmüş durumda. Şu konuda ikilemdeyiz: Bir yandan kendi yalanlarımıza bahane bulurken diğer yandan yalancılığın bu kadar yaygın olması karşısında dehşete düşüyoruz (başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, benim yalanlarım gayet anlaşılabilir, seninkilerse rezillik). Hiç olmadı, konu ilgimizi çekiyor. Filmler ve televizyon dizilerinin senaryoları sürekli olarak yalan söyleme üzerine kuruluyor. Gazeteler ve dergiler manşetlerinde düzenli olarak yalancılığa yer veriyor. Yalanlar ve yalancılar popüler bir edebiyat konusu. Bazılarıysa, postmodern dünyada yalancılık meselesine daha gevşek yaklaşıyor. Jeremy Campbell'ın *The Liar's Tale*'da [Yalancının Hikâyesi] yazdığı gibi, "yeni binyılın başlangıcında hakikatten daha önemli şeyler olduğu" varsayımı ürkütücü.

Dürüstlüğün abartıldığını düşünenler her zaman olmuştur. Oscar Wilde yalanın estetik ve ahlaki değerini savunuyordu. Nietzsche yalan söylemenin yalnızca toplumsal bir gereklilik değil, aynı zamanda sanatsal bir haz kaynağı olduğunu düşünüyordu. "Yalanlar olmazsa insanlık ümitsizlik ve sıkıntıdan helak olur," diye yazıyordu Anatole France. Bununla beraber, eski ve yeni kültürlerde, yalan genellikle hakikatin antitezi olarak görülmüş ve söylenmemesinin daha iyi

olacağı düşünülmüştür. Eğer yalancılık norm haline gelirse, toplum çökecektir. Çoğu kişi bunun farkındadır. Bu nedenle yalan hakkında duyulan kaygı, yalanın yaygınlaşmasıyla kol kola gitmektedir.

Dürüstlüğe Ne Oldu?

Bu kitap tüm yalanlara ve yalancılara karşı bir isyan çılgılığı değil (“yalan” sözcüğüyle bilerek, aldatma maksadıyla oluşturulan yanlış ifadeyi; “yalancı” sözcüğüyle de aldatma maksadıyla bilerek yanlış bilgi yayarı kastediyorum). Daha ziyade, gündelik yalanlar, bu yalanların birbirimizle olan ilişkileri ve toplumun genelini nasıl etkilediğine dair bir kaygı ifadesi.

İnsanlar konuşmak için sözlere sahip olduklarından beri, doğru olmayan sözler söylemiştir. Aynı zamanda, çoğu toplumda *dürüstlük en iyi davranıştır* düşüncesi bir şekilde normdur. Beni ilgilendirense yalan söylemenin bir damga olmaktan çıkması ve herhangi bir şekilde cezalandırılmadan yalan sayılabileceğinin kabul görmesi. Yalan söylemek, esasen, kabahat içermeyen bir ihlale dönüştü. Gerçeği gizlerken yakalananlara “Sorun değil,” diyoruz. “Onun niyeti iyi.” “Ben kim oluyorum da yargılıyorum?” Ve son nokta: “Hem zaten hakikat nedir ki?”

Neredeyse herkes hakikati tırpanlar, süsler ve bunun iyi sonuçlanmasını umar. Ben, araba kullanırken yaptığım hızı aşağı, derslerimi dinleyenlerin sayısını ise yukarı yuvarlamakla bilirim. Aynı zamanda çokça da yalan iştirim; büyük veya küçük yalanlar, komik veya üçkâğıtçı yalanlar, beyaz veya ciddi yalanlar. Kim duymaz ki? Aldatıldığım zaman öfkeden ellerimi yumruk yapıp dişlerimi falan gıcırdatmıyorum. Çoğu insan gibi ben de yalancılığı alelade, hatta rutin görmeye başladım. Belki de böyle yapmasak daha iyi olacak.

Yalancılığın bariz yükselişi, etik bir düşüşe işaret ediyor. Bu bakış açısına göre ahlaki pusulalar şaşmış, doğruya ve yanlışa dair hissiyatımız zayıflamaya başlamıştır. Vicdanın modasının geçtiği düşünülü-

yor. İnançların yerini sizizm aldı. Bazılarına göre okullarda yeniden dua edilmeye başlanması, ahlakın tazelenmesi için dev bir adım olabilir. Ya da kamu binalarının duvarlarına On Emir'in asılması. Şaçmalık. İlk Amerikalıların kendi soylarından gelenlerden daha ahlaklı olduklarına dair herhangi bir kanıt yoktur. Geçmişteki Amerikalıların –Kızılderililerle yaptıkları anlaşmaları bozan, Afrikalıları köleleştiren ve çocuk işçi çalıştıranlar– şimdikilerden daha iyi bir etiğe sahip oldukları kuşkuludur. İç Savaş öncesindeki dini inanç da hayal ettiğimiz gibi içten filan değildir. İki yüz yıl önce kilise mensubiyeti günümüzde olduğundan çok daha azdı; tüm Amerikalıların yalnızca yüzde onunu kapsıyordu. Bir araştırmacıya göre günümüzde düzenli olarak kiliseye gittiğini söyleyenlerin bile ancak yarısı pazar günleri gerçekten kilise sıralarına oturmaktadır. Dini inancının kuvvetli olduğunu iddia edenlerin yarısı yalan söylemektedir.

Amerika'da ya da başka bir yerde asla etik açıdan bir aydınlanma yaşanmadı; yalnızca yalan söylemenin daha zor, yalan söylerken yalakanıldığında ise sonuçların daha ağır olduğu bir dönem oldu. Bu kitabın iddiası, uydurmaya atalarımızdan daha meyilli olmadığımız, fakat bundan sıyırmayı daha iyi becerdiğimiz, ifşa olsak bile bunun yanıma kâr kalma olasılığının daha yüksek olduğu ve bu süreçte kendimizi herhangi bir zarar vermediğimize ikna ettiğimiz düşüncesidir. Göreceğimiz üzere, çağdaş yaşamın hareketliliği ve anonimliği yalancılığı kolaylaştırmaktadır; tıpkı aldatmayı teşvik eden entelektüel trendler, imaj ürünü şöretler, herkesçe bilinen ve bizi gittikçe duyarsızlaştıran örtbas etme vakalarının yaptığı gibi.

Vietnam, Watergate, İrangan ve Irak (bu tür vakalardan yalnızca birkaçı) hakkında onlarca yıl resmi ağızlardan söylenen yalanlar bizi ahlaken hissizleştirdi. Yeni yüzyılın başlarında, Pew Araştırma Merkezi'nin yaptığı bir kamuoyu yoklaması, görüşme yapılanların dörtte üçünün insanların eskisi kadar dürüst olmadığına inandığını ortaya koydu. Bu ispatlanabilir mi? Bu konuyla ciddi olarak ilgilenenler,

HAKİKAT SONRASI ÇAĞ

GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA YALANCILIK VE ALDATMA

RALPH KEYES

TÜRKÇELEŞTİREN: DENİZ ÖZÇETİN

Oxford Sözlüğü 2016 yılında "hakikat sonrası"nı (post-truth) yılın sözcüğü seçti. Oysa sözcüğün kökeni eskilere uzanmakta. 2004 yılında Amerikalı araştırmacı yazar Ralph Keyes bu ifadeyi kitabının kapağına taşıyarak, siyasette ve toplumda gittikçe yaygınlaşan yalanı, dürüstlüğü değer kaybedişini inceledi. Keyes'in bu çalışması, hakikat sonrasına ilişkin en kapsamlı

"Yalancılar her zaman var olmuş olsa da, yalanlar genellikle tereddüt ederek, bol miktarda kaygıyla, bir parça suçlulukla, biraz utançla, en azından biraz mahcubiyetle söylenirdi. Şimdiyse, zeki insanlar olarak, suçluluk duymadan paçayı kurtarabilmek için gerçeği örtbas etmeye gerekçeler buluyoruz. Ben buna hakikat sonrası diyorum [...] Eğer yalancılık norm haline gelirse, toplum çökecektir. Yalan hakkında duyulan kaygı, yalanın yaygınlaşmasıyla kol kola gitmektedir. Çoğumuz, gün içinde hemen hemen her zaman hakikati işittiğimizi düşünüyoruz, oysa gerçek çok daha farklı."

teorik yaklaşım. Nasıl oldu da kamuoyunu gerçeklerden çok, kanaat ve duygular belirlemeye başladı? Yalan ve aldatma nasıl gündelik toplumsal refleksler haline geldi? Bu hayati sorulardan yola çıkan Keyes, tarih boyunca yalan söylediğimizi kabul ederken, bugün neden yalanın geçer akçe olduğunu sorguluyor. Toplumsal yaşamımızı radikal biçimde şekillendirmeye başlayan hakikat sonrası çağın yükselişini ve bu durumun tehlikesini gözler önüne seren kitap, bir yandan da dürüstlüğü nasıl yeniden kazanabileceğimize ilişkin bir yol haritası sunuyor.

deli

delidolu.com.tr

[f](https://www.facebook.com/delidolukitap) [@delidolukitap](https://www.instagram.com/delidolukitap)

#NE YAPMALI?

ISBN: 978-625-7314-28-2

9 786257 314282